

TÜRKİYE'NİN İHRACATININ KOMŞU DEVLETLER İLE MUKAYESESİ (1913-1929)¹

Dr. Öğr. Üyesi Kürşat KURTULGAN*

ÖZET

Dünya, 19.yüzyıl ortalarından itibaren büyük bir hızla küreselleşirken, devletler ise aynı ölçüde Ulus Devletler haline dönmeye başlamıştır. Bu süreçte bünyesinde farklı etnik unsurları barındıran devletler ise ya parçalanmış ya da tarih sahnesinden çekilmek zorunda kalmıştır. Bu ulus devletlerden bir tanesi de yıkılan Osmanlı Devleti'nin devamı olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti'dir.

Her ulus devlette olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti de bünyesinde bulunan farklı unsurlardan büyük ölçüde vazgeçmiş, etnik ve dini temelde birliktelik sağlayarak büyük bir değişime girmiştir. Bu süreçte, hızlı bir şekilde kurumlarını oluşturmaya ve uzun savaş yıllarında sekteye uğrayan üretimini olabildiğince arttırmaya çalışmıştır. Balkan savaşlarından itibaren 1922 Mudanya Mütarekesine kadar süren savaşlarda çok sayıda insan kaybedilmiştir. Yaşanan bu kayıplarda hem eğitilmiş ve kalifiyeli insanlarını ve hem de tarıma dayalı bir ekonomisi olduğu için buralarda duyulan işgücünü büyük ölçüde kaybetmiştir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti her şeye rağmen çıkarılan derslerle bir taraftan eğitime ve diğer taraftan da üretime ağırlık vermiştir.

Bu kalkınma hamlelerinin de titiz bir çalışma ile yapıldığını söyleyebiliriz. Bu durum kısmen 1929 ekonomik buhranında sekteye uğramışsa da sonrasında tekrar ivme kazanmıştır. Bir taraftan bunlar yaşanırken aynı zamanda yeniliklerden ve son durumlarından haberdar olmak için kendisi gibi Ulus devletlerin neler yaptığını ve ne gibi çalışmalar içinde olduklarını da takip etmişlerdir. Bu çalışmalar da çeşitli dönemlerde rapor haline getirilerek yetkililere sunulmuştur. Bu araştırmamızda söz konusu devletler ile Türkiye arasındaki ekonomik faaliyetlerin mukayeseli bir karşılaştırılmasının yapıldığı bir belge üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ulus Devlet, Üretim, Kalkınma, İhracat

¹ Bu Makale 27-29 Ekim 2018 tarihleri arasında Manavgat-Antalya'da düzenlenen ASEAD 4. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sunulan bildiriden geliştirilmiştir.

* Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. kursatkurtulgan@hotmail.com.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, değişen şartlar ve gelişmelere ayak uydurmak için bir dizi yenileşme hareketlerine girişmişse de zaman için de geride kalmaktan kurtulamamıştır. Özellikle 1860 yılında başlatılan pamuk, tütün, şeker pancarı, ipek, üzüm ve incir gibi ürünlerin ağırlıklı olarak desteklenmesi sonuç itibarıyla başarılı olamamıştır. Bunun en büyük sebebi de ard arda yaşanan savaşlar ile bu savaşlarda kaybedilen insan sayısının fazlalığı ve üstüne kapitülasyonların ağırlığı ile bu ilerleyişinin durması ve hatta bitme noktasına gelmesidir. Devlet olarak genel bir tarım politikasına sahip olunmaması ve ürünlerin zor şartlarda naklediliyor olması da bu kötü gidişin daha da derinleşmesine sebep olmuştur. Bunun doğal sonucu olarak da büyük bir hızla yıkılışa doğru sürüklenmiş ve 1918 yılında imzalanan Mondros Mütarekesi ile fiziken olmasa da son bulmuştur.

Devlet merkezinden bağımsız olarak milletin giriştiği İstiklal mücadelesi ise beklenilmedik bir şekilde sonuçlanmış ve Osmanlı Devleti'nin küllerinden yeni bir devlet tarih sahnesine çıkmıştır. Fakat bu devletin savaş meydanlarından galibiyetle ayrılmış olması karşı karşıya kaldığı büyük sorunları ortadan kaldırmamıştır. Aksine yokluk içinde kazanılan askeri başarının taçlanması için ekonomik ve sosyal alanlarda da savaşın kazanılması şartına bağlı olduğu için yeni bir savaş başlamıştır. Bu çerçevede yeni kurulan devlet öncelikli olarak bir an evvel aş, iş politikalarını uygulamaya koymuştur. Bir taraftan bunlar yapılırken diğer taraftan da imzalanan antlaşmalar çerçevesinde Osmanlı Devleti'nin olumsuz mirasını da devralmak zorunda kalmıştır. Belirlenen büyük dış borcun yanı sıra geri kalmış ilkel üretim biçimini de almak ve bir süre devam ettirmek zorunda kalmıştır.

Her şeye rağmen büyük bir araştırma ve inceleme içine giren devlet büyükleri bir taraftan iç dinamiklerini araştırırken diğer taraftan kendisi gibi yeni kurulan ve ekonomik olarak ilişki içine girmek zorunda oldukları Ulus devletlerin neler yaptığı ve nasıl politikalar uygulamaya çalıştıklarını tespit etmeye çalışmıştır. Bu çerçevede en yakın devlet olması ve yenilikleri takip etmesi hasebiyle Yunanistan'ı dikkatli bir şekilde takip etmeye çalışmıştır. Bunun içinde dönem dönem bu ülkelere çeşitli görevliler göndermiş ve gözlem yapmaları istenilmiştir. Bu gözlemler raporlaştırılarak çıkarılan dersler ile kendi bünyesinde de uygulanmıştır².

1. DEMOGRAFİK YAPI VE TARIM ALANINDA YAPILAN KALKINMA HAMLELERİ

Uzun yıllar savaş içinde kalmak zorunda kalan Osmanlı toplumu büyük ölçüde zedelenmiş ve neredeyse yok olma derecesinde yıkıma maruz kalmıştır. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Atatürk'ün önderliğinde hâkimiyetin millete ait olduğu esastan hareketle başarılı bir mücadele verilmiştir. Bu mücadeleden sonra da halkıyla topyekûn kalkınma hamlelerine girişilmiştir. Önce genel durum tespit edilmiş ve hastalığın teşhisinden sonra da tedavi sürecine başlanılmıştır.

² BCA.030.10.254.710.33; Ayrıca bkz Kürşat KURTULGAN, "Bir Türk Subayının Raporuna Göre Mübadelenin Yunanistan'daki Yansımaları", KSBD, Y.9, C.9, S.2, Giresun Sonbahar 2017.

Konumuz açısından önemli olması nedeniyle demografik yapının tespiti yapılmıştır. Yaşanan savaşlarda Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti devletleri 2.921.844, Rusya 3.311.000, Sırbistan 725.000, Romanya 680.000, Bulgaristan 187.500 ve Yunanistan ise 176.600 insanını kaybetmiştir. Bu milletler içerisinde en büyük yıkımı da Türkler yaşamıştır. Neredeyse okuryazar insanların tamamını kaybetmiştir. Öyle ki bu uğurda yaşanan acılar “Hey Onbeşli Onbeşli” gibi türkülerle ses bulmuştur. Bu süreçte liseler artık mezun veremez olmuş, kadın erkek arasındaki evlilik yaşı farkı 40'lara kadar çıkmıştır³.

Savaşın sona ermesi ile gayri resmi sayımlar yapılmıştır. Bu sayımlara göre de neler yapılabileceğine dair çalışmalara girişilmiştir. 1927 yılına gelindiğinde ise resmi olarak bir nüfus sayımı yapılmış ve şu sonuçlar ortaya konmuştur. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda toplam nüfusu 13.6 milyon kadar olup bunların büyük bir kısmı kırsal bölgelerde yaşamaktaydılar. Bunların oranları aşağıdaki Tablo 1'de gösterilmektedir⁴. Ayrıca genel nüfusun %47.71'ini çiftçiler oluşturduğu görülmektedir. Bu yönü ile Cumhuriyetin ilk yıllarında lokomotif tarım sektörüdür. Ayrıca ülke genelinde ki toprakların %32'si ekilebilir topraklardan oluşurken, bunların sadece %5'inin ekilip dikiliyor olması durumun vahametini bizlere göstermektedir⁵.

Tablo 1: Yıllara Göre Demografik Yapıya Dair Oranlar

Sayım Yılı	Toplam (milyon)	Artış Hızı	Şehir Nüfusu (Milyon)	Köy Nüfusu (Milyon)	Şehir ve Köy Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Oranı (%)	
					Şehir	Köy
1927	13.6	-	3.3	10.3	24.2	75.8
1935	16.1	21.2	3.8	12.3	23.5	76.5
1940	17.8	17.3	4.3	13.4	24.4	75.6
1945	18.8	18.0	4.6	14.1	24.9	75.1
1950	20.9	16.3	5.2	15.7	25.0	75.0
1960	27.7		8.9	18.8	31.9	68.1
1970	35.6		13.6	21.9	38.5	61.5
1980	44.7		19.6	25	43.9	56.1
1990	56.4		33.3	23.1	59	41
2000	67.8		44	23.7	64.9	35.1
2012	75.6	-	58.4	17.2	77.3	22.7

Zaman içerisinde uygulanan yanlış politikalar ve yaşanan gelişmeler kırsal nüfusun büyük bir hızla kentlere doğru göç etmesiyle demografik yapının bozulmasına ve tarımsal kalkınmanın hızla düşmesine sebep olmuştur. Bu süreçte Balkanlardan göç ederek gelmek zorunda kalan muhacirlerin de önemli bir kısmı tarım sektöründen oluşmaktadır. Bu yönü ile en büyük ekonomi kalemi olan Tarım sektörü muhacirlerin gelmesi ile olumlu yönde etkilenmiştir.

³ Bkz. Kürşat KURTULGAN, Balkan Muhacirlerinin Konya Vilayetine İskânı (1923-1933), Çizgi Kitabevi, Konya 2010.

⁴ <http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>.

⁵ Kasım KAYA, Gönül SEVİNÇ, Veysel ASOĞLU, M. Reşit SEVİNÇ, “Cumhuriyet Dönemi (1923-1950) Tarım Sektöründeki Gelişmelerin Günümüz Kırsal Kalkınma Anlayışı ile Karşılaştırılması”, *Kamu-İş*; Cilt:14, S:1, 2015, s.69;71.

Söz konusu dönemde Anadolu'ya gelen ve sığınan muhacirlerin 1927-1935 dönemi nüfusuna oranı %9.17 ve 1935-1940 dönemindeki payı ise %9.72 oranındadır⁶. Bu rakamlar ışığında yaklaşık 3 milyona yakın kayıtlı göçmenin iskânları gerçekleştirilmiştir.

Bunlara ek olarak genel bir tarım politikası da yavaş yavaş uygulamaya konulmuştur. Bunlardan ilki 1923 yılında yayımlanan Tarım ile ilgili beyannamedir. Buna göre çiftçilerin üzerinde büyük bir kambur olan Aşarın ıslah edilmesi, tütün tarımı ve ticaretinin milli menfaatlere uygun olarak düzenlenmesi, Ziraat bankası kredilerinin daha uygun şartlarda verilmesi, modern tarım aletlerinin ithali ve hayvanların ıslahı için gereken çalışmaların yapılması istenmektedir. Atatürk konu ile alakalı olarak da ekonominin temelini tarım olarak belirlemektedir. “Kılıç ve Saban, bu iki fatihten birincisi ikincisine mağlup oldu. Türkiye'nin asıl sahibi ve efendisi, gerçek üretici olan çiftçidir” demektedir⁷. Yine o günlerde düzenlenen İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar da bu beyanname ile paralel kararlar kabul etmiş ve uygulamaya konulmuştur⁸. 1923 yılında Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti Başkanı sıfatı ile yayınlanan bu beyannamede şu maddelere yer verilmiştir:

- Aşar usulünde halkın şikâyetçi olduğu ve mağdur kaldığı hususlar ıslah edilecektir.
- Tütün tarımı ve ticareti, milletin en yüksek faydayı temin edeceği şekilde düzenlenecektir.
- Maliye çiftçilere, sanayicilere, ticaret ile uğraşanlara kolaylıkla borç verebilecek şekilde ıslah edilecektir.
- Ziraat Bankasının sermayesi artırılacak ve çiftçilere daha kolay ve daha fazla yardım edebilmesi temin olunacaktır.
- Ülke çiftçileri ile büyük ölçüde tarım makinaları ithal edilecek ve çiftçilerimizin tarım alet ve makinalarından kolaylıkla yararlanmaları sağlanacaktır.
- Ormanlarımızdan fenni gelişmeye uygun bir şekilde istifadeyi, hayvanlarımızın ıslahını sayılarını artırıcı tedbirlerin alınmasını düzenleyen esaslar ortaya konacaktır. Yine dönemin iktidar programında da tarım ve tarım politikalarına yer verilmiştir.⁹

2. İZMİR İKTİSAT KONGRESİ

Bu dönemde en önemli ilk adım Türkiye ekonomisinin gelişmesi ve güçlenmesi için yapılması gerekenleri tartışmak üzere toplanan 1923 İzmir İktisat Kongresidir. Kongreye her kazadan 3'ü çiftçi olmak üzere 1135 kişi davet edilmiştir. Kongrede alınan karar şöyledir;

- Reji idaresinin kaldırılması ve yabancıların elinde bulunan içki ve tütün teklinin yerli halka verilmesi

⁶ Rüya KASARCI, “Türkiye’de Nüfus Gelişimi”, Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı 5, Ankara 1993, s.248.

⁷ Zeynep DERNEK, “Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Tarımsal Gelişmeler”, Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 1(1), 2006, s.3.

⁸ Zeynep DERNEK, *agm.*, 2006, s.3.

⁹ Kasım KAYA, Gönül SEVİNÇ, Veysel ASOĞLU, M.Reşit SEVİNÇ, *agm.*, s.85-86.

- Aşar vergisinin kaldırılması (1925)
- Lüks ithalattan kaçınılması
- Yerli üretimin geliştirilmesine çalışılması
- Yabancı sermayenin ülke gelişmesine katkısı göz önünde bulundurularak izin verilmesi
- Kapitülasyonların kaldırılması
- Hayvancılığın geliştirilmesi
- Banka kurulmasının teşviki
- Devlet memurları ve askerlerin ihtiyaçlarının yurt içinden karşılanması.

Kongrede milli bir ekonomi politikasının gereği ve önemi açık olarak ortaya konulmuştur¹⁰. Devlet yöneticileri sonraki yıllarda sorunların çözümü için dönem dönem çeşitli tedbirler de alınmıştır. Bunları sıralayacak olursak; Çiftçilere toprak dağıtımı, tohum ve damızlık hayvan dağıtımı, tarım ithalat ürünlerinin azaltılması, Tarımda makinalaşma için devlet desteği, Tahıl fiyatlarının desteklenmesi gibi birçok düzenleme gerçekleştirilmiştir.

1927 yılına gelindiğinde bu çalışmaların meyveleri alınmaya başlamış ve tarımda %27'lik bir büyüme sağlanmıştır. Bu büyüme 1929 yılında yaşanan ekonomik buhranla kısmen sekteye uğramışsa da alınan önlemler ve devletçilik ilkesinin de katkısı ile krizden çıkılma yoluna gidilmiştir. 1933 yılına gelindiğinde tarımda gelişme %110'e çıkmış ve ihracatta ki payı %85'lere gelmiştir¹¹. Bu süreçten sonra bir dizi kurum ve kuruluşlar meydana getirilmiştir. Bu kurumlar şunlardır:

- 1924 yılı içerisinde Ziraat Vekaleti-Kooperatifler kanunu ile Tarım Kredi Kooperatifleri , Ticaret Borsaları açılmıştır.
- 1930 İstatistik Genel Müdürlüğü
- 1931 Tekel Genel Müdürlüğü
- 1935 Türkiye Şeker Fabrikaları Genel Müdürlüğü
- 1936 Tapu Kadastro Umum Müdürlüğü
- 1937 Devlet Meteoroloji Genel Müdürlüğü
- 1938 Toprak Mahsulleri Ofisi
- 1938 Devlet Ziraat İşletmeleri Genel Müdürlüğü

Tarıma Dayalı Fabrikalar ise şunlardır;

- 1934 Bakırköy Bez Fabrikası
- 1935 Kayseri Bez Fabrikası

¹⁰ Kasım KAYA, Gönül SEVİNÇ, Veysel ASOĞLU, M.Reşit SEVİNÇ, *agm.*,s.86-87.

¹¹ Zeynep DERNEK, *agm.*,s.3.

-1937 Nazilli Basma Fabrikası

-1937 Ereğli Bez Fabrikası

-1938 Gemlik Suni İpek Fabrikası

-1938 Bursa Merinos Fabrikası

-1925 yılından itibaren açılan toplam 38 Şeker Fabrikası bulunmaktadır:

Uşak Alpullu-Eskişehir Turhal- Adapazarı- Kütahya-Amasya-Kayseri-Boğazlıyan-Konya-Çumra-Aksaray ve Pendik şeker fabrikaları belli başlı olanlarıdır. Bu fabrikalar 1935 yılında Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketine bağlanmıştır.

Ayrıca Ziraat Enstitüsü ve 3 adet Ziraat Mektebi ilk etapta açılmış ve sonrasında Ankara, Bursa, Diyarbakır, İzmir, Trabzon ve Yalova gibi şehirlerde Araştırma Enstitüleri açılmıştır. Tohum Islah istasyonları ve buralarda 22 Devlet Üretim Çiftliği açılmıştır. Ve bizzat kendisinin 6sı Ankara'da olmak üzere açtığı Çiftlikler bulunmaktadır¹².

3. TÜRKİYE’NİN DİĞER ULUS DEVLETLER İLE YILLARA GÖRE ÜRETİM KALEMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Bu verilerden Türkiye’ye ait olan rakamlar Gümrük İstatistiklerinden, diğer devletlere ait olan rakamlar da Cemiyet-i Akvamın muhtelif senelerde neşrettiği istatistiklerden alınmıştır¹³.

Tablo 2: Türkiye’nin Başlıca İhracatını Teşkil Eden Maddelerin Komşu Devletler ile Mukayesesi (Umumi İhracat)¹⁴

	1913	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929
Türkiye (TL)	21.436	84.651	158.868	192.428	186.422	119.133	173.537	155.214
Arnavutluk (Frank)		8.138	12.379	17.123	11.964	11.107	14.859	
Bulgaristan (Leva)	93.330	3.537.135	4.902.226	5.642.466	5.617.601	6.627.145	6.231.247	6.097.357
Yunanistan (Drahmi)	119.001	2.545.110	3.276.972	4.541.360	5.429.751	6.037.411	6.282.075	6.985.196
Rusya (Ruble)	1.520.135	205.818	335.421	567.581	676.620	770.543	783.731	877.596
Sırbistan (Dinara)	84.211 (1912)	8.048.844	9.538.774	8.904.539	7.818.180	6.400.153	6.444.700	7.921.478
İran (Kran)	436.333	733.983	768.392	1.000.163	1.059.390	1.104.115	1.060.411	1.514.895
Mısır (L.E.)	31.662	58.387	65.734	59.199	41.760	48.341	56.165	50.640

¹² Ali İrfan İLBAŞ, *Kuruluşundan Günümüze Cumhuriyetin Tarım Politikaları*, Kırgızistan Manas Üniversitesi Ziraat Fakültesi (<https://www.slideshare.net/ArfanLBA/kuruluundan-gnmze-cumhuriyetin-tarm-politikalar-ilba-pdf>).

¹³ BCA. 030.10.163.160.34. L.4.

¹⁴ BCA. 030.10.163.160.34. L.1.

Tablo 2'ye baktığımızda 1913 yılı itibari ile üretim neredeyse yok denecek kadar azdır. Türkiye gibi Mısır devleti de yeni kurulma aşamasında olan bir devlet olarak İngiltere'nin de etkisiyle üretimde çok geride kalmıştır. Oysa Balkan devletlerine baktığımızda hem tarım arazileri ve hem de nüfus açısından geride olmalarına rağmen üretimde Türkiye'den oldukça ileri durumdadırlar.

Tablo 3: Türkiye'nin Ağnam İhracatının Komşu Devletler ile Mukayesesi (Miktar ve % Yüzde olarak)¹⁵

	1913(%)	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929
Türkiye	222 (1,22)	340 (2,81)	401 (2,31)	292 (1,71)	296 (1,12)	349 (1,86)	231 (1,13)	378 (2,22)
Arnavutluk		39.5 (4,82)	137.9 (10,41)	89.6 (7,02)	102.2 (9,9)	31.1 (3,0)	106 (7,0)	
Bulgaristan				280 (3,10)	124 (1,3)	143 (1,3)	133 (1,2)	

Not: rakamlar 1000 ile çarpılacak.

Tablo 4: Türkiye'nin Yumurta İhracatının Komşu Devletler ile Mukayesesi (Adet ve % Yüzde olarak)¹⁶

	1913 (%)	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929
Türkiye	14.789 (2,74)	5.213 (1,67)	8.661 (2,34)	10.055 (2,52)	9.466 (2,47)	11.056 (3,43)	11.553 (3,48)	11.168 (4,20)
Arnavutluk		524 (4,68)	643 (4,55)	735 (4,51)	1.192 (10,21)	1.299 (13,0)	1.191 (10,6)	
Bulgaristan	8.000 (8,85)	4.000 (8,24)	9.000 (11,69)	11.000 (13,09)	12.000 (14,4)	12.500 (12,9)	10.600 (9,1)	
Rusya	3.572 (5,96)	6.000 (1,2)	32.000 (3,7)	49.000 (4,5)	41.000 (3,5)	62.000 (3,8)	94.000 (5,2)	
Sırbistan (1912)	3.000 (4,68)	17.000 (6,60)	20.000 (6,49)	27.000 (6,84)	31.100 (7,75)	26.400 (8,02)	24.500 (7,26)	
Mısır	149.000 (0,8)	157.000 (0,82)	204.000 (0,86)	158.000 (0,78)	107.000 (0,60)	110.000 (0,50)	127.000 (0,5)	

Not: rakamlar 1000 ile çarpılacak.

Tablo 5: Türkiye'nin Kuru Üzüm İhracatının Komşu Devletler ile Mukayesesi (Kilo ve % Yüzde olarak)¹⁷

	1913(%)	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929
Türkiye	69.096 (10,46)	32.999 (12,47)	48.382 (11,47)	23.819 (5,71)	29.030 (6,73)	18.914 (4,79)	55.596 (8,77)	47.748 (6,39)
Yunanistan (Korent)	94.000 (28,76)	109.700 (29,56)	93.400 (17,48)	80.200 (13,7)	80.500 (12,3)	81.800 (13,0)	79.500 (15,3)	
Yunanistan (Sair Üzümler)	2.000 (0,79)	10.200 (4,09)	15.800 (3,63)	14.500 (3,5)	14.000 (3,3)	13.700 (2,3)	15.300 (2,6)	
İran (Kuru ve Yaş Memzuç)					28.000 (3,4)	13.100 (1,0)	23.800 (1,5)	

Not: rakamlar 1000 ile çarpılacak.

¹⁵ BCA. 030.10.163.160.34. L.1.

¹⁶ BCA. 030.10.163.160.34. L.1.

¹⁷ BCA. 030.10.163.160.34. L.2.

Tablo 5'e baktığımızda Yunanistan'ın kuru üzüm ihracatının 1924 yılında düşüşe geçtiğini görmekteyiz. Bunun en büyük sebebi mübadele ile giden nüfusunun büyük çoğunluğunun bu sektörde çalışanlardan oluşması ve gelenlerin ise esnaf ve sanatkârlardan oluşmasıdır. 1925 yılına gelindiğinde ise genel bir düşüş olduğu gözlemlenmiştir. İran ise bu kalemleri ancak 1926 yılından itibaren satmaya başlamıştır.

Genel olarak bazı yıllarda artan üretimin bazı yıllarda ise düşüşe geçtiğini söyleyebiliriz. Bunun sebepleri olarak ise Mübadele, imkânsızlık, mevsim şartları ve 1929 olduğu gibi dünya genelinde yaşanan kıtlıklar gösterilebilir.

Tablo 6: Türkiye'nin Kuru ve Yaş İncir İhracatının Komşu Devletler ile Mukayesesi (Kilo ve % Yüzde olarak)¹⁸

	1913 (%)	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929
Türkiye	31.794 (2,56)	19.110 (5,74)	33.435 (6,31)	22.095 (4,28)	24.917 (3,41)	26.903 (2,72)	27.016 (2,81)	27.583 (3,41)
Yunanistan	2.000 (4,52)	12.000 (1,95)	16.200 (2,11)	11.600 (1,3)	15.300 (1,8)	10.400 (1,0)	14.600 (1,4)	

Not: rakamlar 1000 ile çarpılacak.

Tablo 7: Türkiye'nin Fındık İhracatı (Kilo ve % Yüzde olarak)¹⁹

	1913 (%)	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929
Türkiye	22.455 (5,31)	10.728 (4,50)	8.946 (4,77)	18.450 (7,36)	15.499 (6,09)	20,294 (6,54)	16.189 (5,91)	5.677 (3,01)

Not: rakamlar 1000 ile çarpılacak.

Tablo 8: Türkiye'nin Zeytinyağı İhracatının Komşu Devletler ile Mukayesesi (Kilo ve % Yüzde olarak)²⁰

	1913 (%)	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929
Türkiye	6.976 (1,61)	3.089 (1,19)	749 (0,28)	11.600 (3,53)	1.155 (0,36)	10.816 (4,81)	2.283 (0,76)	15.364 (5,81)
Arnavutluk		598 (6,12)	1.177 (9,65)	2.078 (13,05)	2 (0,03)	92 (1,5)	828 (7,3)	
Yunanistan	5.000 (3,91)	3.800 (2,03)	7.600 (4,01)	24.300 (9,6)	3.000 (1,0)	8.100 (3,0)	7.600 (2,3)	

Not: rakamlar 1000 ile çarpılacak.

Zeytinyağı o günlerde olduğu gibi bugünlerde de en büyük gelir kaynaklarımızdan biri haline gelmiş ve uygulanan bazı yanlış politikaların da dış kaynaklı olduğu görülmüştür.

¹⁸ BCA. 030.10.163.160.34. L.2.

¹⁹ BCA. 030.10.163.160.34. L.2.

²⁰ BCA. 030.10.163.160.34. L.2.

**Tablo 9: Türkiye'nin Tütün İhracatının Komşu Devletler ile Mukayesesi
(Kilo ve % Yüzde olarak)²¹**

	1913 (%)	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929
Türkiye	23.252 (12,34)	24.428 (24,02)	26.782 (29,17)	33.723 (31,30)	41.445 (38,18)	29.331 (27,67)	39.810 (31,13)	32.646 (26,21)
Bulgaristan	5.000 (6,96)	17.000 (30,10)	31.700 (37,29)	33.600 (41,28)	27.500 (36,7)	26.900 (31,7)	22.400 (36,9)	
Yunanistan	10.000 (14,62)	21.400 (38,73)	41.800 (51,44)	41.700 (49,7)	54.700 (57,0)	52.700 (56,6)	48.900 (21,1)	

Not: rakamlar 1000 ile çarpılacak.

**Tablo 10: Türkiye'nin Pamuk İhracatının Komşu Devletler ile Mukayesesi
(Kilo ve % Yüzde olarak)²²**

	1913 (%)	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929
Türkiye	23.480 (5,62)	9.677 (7,28)	12.519 (7,16)	15.940 (7,74)	16.817 (6,18)	15.963 (6,43)	14.654 (5,80)	16.374 (7,02)
Mısır	313.000 (80,6)	336.000 (84,81)	326.000 (86,3)	289.000 (87,26)	307.000 (82,31)	332.000 (80,68)	334.000 (80,04)	
İran	29.000 (21,5)	8.000 (2,3)	15.000 (6,4)	13.000 (5,3)	18.100 (5,8)	18.500 (5,1)	16.300 (4,4)	

Not: rakamlar 1000 ile çarpılacak.

**Tablo 11: Türkiye'nin Yapağı İhracatının Komşu Devletler ile Mukayesesi
(Kilo ve % Yüzde olarak)²³**

	1913 (%)	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929
Türkiye	11.174 (3,25)	2.842 (1,69)	3.491 (1,52)	2.020 (1,42)	3.852 (1,28)	3.485 (1,53)	4.940 (2,43)	5.208 (3,20)
Arnavutluk		658 (11,17)	461 (5,58)	478 (6,64)	346 (5,58)	422 (6,3)	474 (6,8)	
İran		1.800 (0,7)	3.600 (1,7)	5.600 (2,3)	5.600 (2,1)	6.100 (2,1)	4.500 (1,3)	

Not: rakamlar 1000 ile çarpılacak.

Tablo 12: Türkiye'nin Tiftik İhracatı (Kilo ve % Yüzde olarak)²⁴

	1913 (%)	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929
Türkiye	4.611 (3,43)	2.625 (3,72)	3.427 (3,73)	1.349 (1,42)	4.608 (3,46)	4.530 (4,40)	4.522 (4,27)	3.151 (2,77)

Not: rakamlar 1000 ile çarpılacak.

²¹ BCA. 030.10.163.160.34. L.3.

²² BCA. 030.10.163.160.34. L.3.

²³ BCA. 030.10.163.160.34. L.3.

²⁴ BCA. 030.10.163.160.34. L.3.

**Tablo 13: Türkiye'nin Halı (Yün) İhracatının Komşu Devletler ile Mukayesesi
(Kilo ve % Yüzde olarak)²⁵**

	1913 (%)	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929
Türkiye	1.584 (3,09)	981 (3,92)	1.288 (2,81)	1.297 (2,92)	1.394 (3,60)	1.367 (4,11)	1.552 (3,66)	1.302 (3,35)
İran	3.400 (14,1)	3.800 (12,6)	4.700 (13,7)	4.200 (10,1)	5.000 (11,1)	5.100 (11,2)	6.000 (14,6)	

Not: rakamlar 1000 ile çarpılacak.

Tablo 14: Türkiye'nin Maden Kömürü İhracatı (Kilo ve % Yüzde olarak)²⁶

	1913(%)	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929
Türkiye	366.576 (1,91)	100.356 (1,75)	168.000 (1,42)	154.417 (1,13)	222.121 (1,81)	100.156 (0,88)	93.752 (0,81)	154.358 (1,19)

Not: rakamlar 1000 ile çarpılacak.

Tablo 15: Türkiye'nin Palamut İhracatı (Kilo ve % Yüzde olarak)²⁷

	1913 (%)	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929
Türkiye	54.997 (2,54)	24.732 (1,61)	31.632 (1,30)	35.834 (1,19)	28.377 (1,00)	37.194 (1,71)	36.185 (1,75)	36.791 (1,34)

Not: rakamlar 1000 ile çarpılacak.

**Tablo 16: Türkiye'nin Afyon İhracatının Komşu Devletler ile Mukayesesi
(Kilo ve % Yüzde olarak)²⁸**

	1913 (%)	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929
Türkiye	692 (3,74)	358 (4,94)	203 (3,85)	266 (3,87)	364 (4,55)	268 (3,09)	314 (4,1)	368 (5,59)
İran	300 (8,0)	300 (5,6)	300 (7,8)	300 (7,9)	500 (6,7)	700 (8,7)	400 (4,1)	

Not: rakamlar 1000 ile çarpılacak.

Tablo 17: Türkiye'nin Meyan Kökü İhracatı (Kilo ve % Yüzde olarak)²⁹

	1913 (%)	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929
Türkiye	27.742 (1,08)	3.525 (0,16)	12.035 (0,48)	19.795 (0,96)	14.333 (0,81)	12.937 (0,72)	7.697 (0,26)	1.583 (0,10)

Not: rakamlar 1000 ile çarpılacak.

²⁵ BCA. 030.10.163.160.34. L.4.

²⁶ BCA. 030.10.163.160.34. L.4.

²⁷ BCA. 030.10.163.160.34. L.4.

²⁸ BCA. 030.10.163.160.34. L.4.

²⁹ BCA. 030.10.163.160.34. L.4.

1929 yılına gelindiğinde tüm dünyada büyük bir ekonomik kriz meydana gelmiş ve kıtlık yaşanmıştır. Bunun doğal sonucu olarak ihracat kalemleri ve girdileri büyük ölçüde azalmıştır. Hazırlanan rapora göre ithalatımızın ve ihracatımızın durumunu şu şekilde ifade edebiliriz.

3.1. İthalat

İthalat açısından baktığımızda ilk sırada canlı hayvan ithalatı gelmektedir. Bunun sebebi ise alınan karar gereği mevcut canlı hayvanların ıslahı sebebiyle damızlık hayvan alımıdır. Bir başka kalem ise başta buğday olmak üzere arpa, mısır ve genel olarak hububattır. 1927 yılından 1929 yılına kadar bu kalemlerde ki ithalat giderek artmıştır. Bunun sebebi de ihtiyaç duyulan tohumluk ihtiyacı, mevsimsel zorluklar ve dünya genelinde yaşanan kıtlıktır.

Bir başka önemli kalem ise henüz yeni yeni üretilmeye başlanılan Çay-Kahve ile şeker ve çikolata gibi şeylerin ithalatıdır. Sadece 1928 yılında ithal edilen şeker miktarı 13 milyon olarak tespit edilmiştir. Ve bu ürünler de Çekoslavakya, Rusya ve Bulgaristan'dan getirilmiştir³⁰. Bir başka önemli ithalat kalemi ise %24 lük bir orana sahip olan pamuktur. 1926 yılı itibariyle yünlü eşyanın ithalatı 14 milyon lira iken 1928 yılına gelindiğinde 9,5 milyon liraya düşmüştür. Genel olarak ithalat kalemlerinde sanayi maddeleri ağırlıklıdır³¹. Bu da yeni kurulan devletin büyümesi için olmazsa olmaz bir göstergesidir.

3.2. İhracat

İhracat kalemlerine baktığımızda ise en büyük artış Yumurta 'da görülmektedir. 1926 yılı itibariyle 9,5 milyon lira iken 1928 yılına gelindiğinde 11,5 milyona yükselmiştir³². Yumurtanın yanı sıra Kuru Üzüm, İncir, Fındık Zeytini Tütün, Afyon, Hint Keneviri, Haşhaş, gibi ihracat kalemlerinde de artış olmuştur. Genel toplamda 1927 yılında 85,3 milyon lira olan ihracat 1928 yılına gelindiğinde yaklaşık 94,6 milyon liraya çıkmıştır. Bu kalemler arasında düşen tek ürün ise kömürdür. 1926 yılında 222.000 tonilato iken 1928 de 84.000 e düşmüştür. Bu düşüşün sebebi de Rus kömürlerinin rekabeti sebebiyledir³³.

İthalat açısından baktığımızda 1928 yılı itibariyle en fazla ithalat yapılan ülke Almanya'dır (31,9 milyon lira). Sonrasında Fransa, İngiltere, İtalya (27,4 Milyon Lira), Çekoslavakya, Belçika ve Amerika gelmektedir³⁴.

İhracatta açısından baktığımızda en fazla ihracat yaptığımız ülke İtalya'dır (31,7 milyon lira). Sonrasında Almanya (25 Milyon Lira), İngiltere ve Fransa gelmektedir. En fazla aldığımız ürün ise maden ürünleri olup sonrasında ise makine ve aksamı gelmektedir. Sattığımız ürünlerde ise yine madenler ve deniz araçlarına satılan yakıt gelmektedir³⁵.

³⁰ BCA. 030.10.166.154.7. L.42.

³¹ BCA. 030.10.166.154.7. L.43.

³² BCA. 030.10.166.154.7. L.43.

³³ BCA. 030.10.166.154.7. L.43-44.

³⁴ BCA. 030.10.166.154.7. L.45.

³⁵ BCA. 030.10.166.154.7. L.45.

1929 yılına gelindiğinde Türkiye'nin İthalatı ve ihracatına dair düzenlenen bir cetvelde Dünya genelinde hangi ülke ile nasıl bir ekonomik ilişkimiz olduğu son derece açık ve net olarak görülmektedir.

Tablo 17: 1929 Senesi İlk On Ayında Muhtelif Ülkelerle Gerçekleştirilen Ekonomik Faaliyetler ³⁶

Ülkeler	İthalat	İhracat
Almanya	30.101.388	14.330.334
Arnavutluk	1.038.637	17.968
Avusturya	3.664.109	992.627
Belçika	11.356.716	2.338.263
Bulgaristan	2.779.144	1.296.422
Çekoslovakya	12.629.807	3.621.702
Danimarka	189.160	98.209
Estonya	21.614	2.166
Finlandiya	9.364	3.603
Fransa	22.202.453	13.809.172
Hollanda	3.974.504	2.808.470
İngiltere	26.293.801	10.329.864
İspanya	349.664	69.274
İsveç	3.633.469	514.909
İsviçre	2.236.404	47.742
İtalya	27.501.797	43.742.000
Lehistan	787.833	865.677
Litvanya	15.347	8.524
Letonya	5.876	356
Macaristan	4.624.966	49.583
Norveç	418.335	8.758
Portekiz	54.661	1.282.052
Romanya	3.952.946	40
Rusya	11.003.122	4.660.201
Yugoslavya	703.558	370.670
Yunanistan	491.260	7.437.314
Çin	367.146	8.098
Filistin	6.473	79.593
Hicaz	9.714	25.289
İngiliz Hindistanı	4.949.349	18.977
Fransa	285.245	62.803
Irak	294.806	171.671
Japonya	4.642.230	32.859
Suriye	1.627.841	4.005.503
Yemen	13.380	3.397
Mısır	2.158.334	6.240.979
ABD	14.920.744	11.446.718
Arjantin	2.856.135	7.006
Brezilya	3.563.136	16.665
Pero(Peru)	810	
Sisam	3.020	
Şili	12	
Meksika	41	
Diğer Memleketler	547.061	748.364
Sair Tespit Edilemeyen	830.780	1.109.595
Toplam	207.216.196	132.683.417

³⁶ BCA. 030.10.166.154.7. L.46-48.

Yapılan ithalat kalemlerine baktığımızda şeker, ziraat makinaları, elektrik makinaları, damızlık hayvanlar, Kauçuk, kimyevi malzeme, bazı tekstil malzemeleri ve kumaştır. 1920 yılı itibariyle Türkiye tarım malzemelerinde en önemli kalem olarak görülen Buğday konusunda da kendi kendine yetebilecek bir hale geleceği düşünülmektedir. Birçok ülke ile imzalanan mukavele çerçevesinde hareketlenen ekonomik faaliyetlerde ihracat yapanlara da primler tahsis edilmektedir. Böylelikle başka ülkelere daha ucuza müşteri bulmaları ve satış yapmaları planlanmıştır³⁷.

Bu tabloların yanı sıra birçok rapor hazırlanmış ve bu raporlardan genel bir değerlendirmenin yapıldığı kitapçıklar hazırlanarak ilgili yerlere sebep sonuç ilişkisi içinde iletilmiştir. Bu raporlardan çıkarılan sonuçlara göre de hızlı bir şekilde mevcut sorunların üzerine gidilmiş ve büyük bir hızla çözümlenerek ihtiyaç duyulan düzenlemeler yürürlüğe girmiştir. Konu ile alakalı olarak kronolojik bir bilgi vermek gerekirse en büyük ıslahat olarak kabul edilen Aşar vergisinin kaldırılması, Tarım Kredi kooperatiflerinin açılması, Şeker Fabrikalarının açılması vb. kurumsallaşma ile çiftçinin üretimini arttırması ve halkın sefaletten kurtarılması planlanmıştır. Yapılan çalışmalara göre başarılı olduklarını söyleyebiliriz. Hızlı bir şekilde ihracat kalemleri arttırılmış ve bir taraftan da sanayi üzerine mesai sarf edilmeye çalışılmıştır. Topyekûn bir kalkınma projesi hayata geçirilerek halkın refah ve mutluluk seviyesinin artması sağlanmıştır. Kıtık ve savaş dönemleri hariç genel itibariyle bu sağlanmıştır.

SONUÇ

Sonuç olarak yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti çok kötü bir miras devralmıştır. Bu mirasın gereği olarak büyük bir dış borç yükü altına girmiştir. 13 Haziran 1928 yılında imzalanan Paris Sözleşmesi gereğince Osmanlı'dan Türkiye'ye miras kalan borç 107.528.461 altın lira olarak belirlendi. 1929 yılında yaşanan ekonomik buhran nedeniyle zorlanılan ödemelerin yeniden düzenlenmesi için çalışmalar yapılmış ve 1933 yılında imzalanan sözleşme ile bu borç 8.578.343 altın lira olarak yeniden hesaplanmıştır³⁸. Osmanlı'nın toplam borcu olan 129 milyon altının %62,25'i Türkiye'ye düşmüştür. 1929'da başlayan dış borç ödemeleri 1948 de Ankara'da imzalanan "Kesin Hesap Kesme anlaşması" ile son ödemesi 1983 yılında olan vadeden 29 yıl önce 25.5.1954 tarihinde tamamlanmıştır. Bu süreçte toplam faizlerle birlikte 100.895.580 lira ödeme yapılmıştır^{39*}. Bir taraftan bu borcu ödemek için üretime ağırlık vermiş diğer taraftan da milletin içinde bulunduğu zor şartları rahatlatmaya çalışmıştır.

³⁷ BCA. 030.10.166.154.7. L.49-50.

³⁸ Gürbüz ARSLAN, "Osmanlı Devleti'nin Dış Borçları ve Yeniden Yapılandırma Süreci (1930-1933)", *History Studies*, Volume 7, Issue 4, December 2015, s.8-10;19.

³⁹ Biltekin ÖZDEMİR, Osmanlı Devleti Dış Borçları (1854-1954 Döneminde Yüzyıl Süren Boyunduruk), Ankara Ticaret Odası Yayını, Ankara 2009, s.112;135.

* 1 Osmanlı Altın Lirası=9,30 TL olarak belirlenmiş ve toplam borç 79.778.590 Türk lirası olarak güncellenmiştir. ÖZDEMİR, s.119.

Uzun ve zorlu süreçte devlet ve millet el ele vermek suretiyle zevk-i sefadan uzak bir hayat sonunda 1954 yılına gelindiğinde Osmanlı borçlarını ödemiş ve halkının rahatlığı için yeni arayışlar içine girmiştir. Bu süreçte top yekûn bir gelişme içine girilmiş ve tarım başta olmak üzere, ticaret, sanayi ve madencilik, bayındırlık, sağlık hizmetlerinde büyük bir gelişim sağlanmıştır.

Tüm bu gelişmeler neticesinde ekonomide 1950li yıllara kadar olumlu yönde artış eğiliminde iken bu tarihten itibaren düşüş sürecine girmiştir. Bu çerçevede Tablo 1’de görülen demografik değişim bize çok önemli sonuçlar vermektedir. Konumuz açısından baktığımızda ise bu nüfusların büyük bir hızla üretimden uzaklaşıp hizmet sektörüne ve yetersiz sanayi sektörüne doğru kaymasının normal bir durum olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Zira şehir merkezleri temel gıda maddelerinin üretim yerleri değil arz yerleri olarak görülebilir. Bu da kendi kendine yetebilen bir tarım toplumundan uzaklaşılması ve dışa bağımlı tüketim toplumu haline gelmemizin ana sebebi olarak gösterilebilir. Üretimden uzaklaşan Türkiye Cumhuriyeti maddi ve manevi olarak büyük bir çöküntü içine girmiştir. Bu çöküntünün daha fazla devam etmesi durumunda ekonomik olarak büyük sorunlarla karşılaşmamız kaçınılmazdır. Bu da tam bağımsız bir devlet olduğumuz iddiasının altının boş olduğunu gösterecektir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

BCA.030.10.254.710.33

BCA. 030.10.163.160.34.

BCA. 030.10.166.154.7.

Araştırma Eserler

ARSLAN, Gürbüz, “Osmanlı Devleti’nin Dış Borçları ve Yeniden Yapılandırma Süreci (1930-1933)”, *History Studies*, Volume 7, Issue 4, December 2015, (ss.1-23).

DERNEK, Zeynep, “Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Tarımsal Gelişmeler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 2006, (ss.1-12).

İLBAŞ, Ali İrfan, *Kuruluşundan Günümüze Cumhuriyetin Tarım Politikaları*, Kırgızistan Manas Üniversitesi Ziraat Fakültesi (<https://www.slideshare.net/ArfanLBA/kuruluundan-gnmze-cumhuriyetin-tarm-politikalar-ilba-pdf>).

KASARCI, Rüya, “Türkiye’de Nüfus Gelişimi”, *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı 5, Ankara 1993, (ss.248-266).

KAYA, Kasım, SEVİNÇ, Gönül, ASOĞLU, Veysel, SEVİNÇ, M.Reşit “Cumhuriyet Dönemi (1923-1950) Tarım Sektöründeki Gelişmelerin Günümüz Kırsal Kalkınma Anlayışı ile Karşılaştırılması”, *Kamu-İş*; Cilt:14, S:1, 2015, (ss.63-98)

KURTULGAN, Kürşat, *Balkan Muhacirlerinin Konya Vilayetine İskânı(1923-1933)*, Çizgi Kitabevi, Konya 2010.

-----“Bir Türk Subayının Raporuna Göre Mübadelenin Yunanistan’daki Yansımaları”, *KSBD*, Y.9, C.9, S.2, Giresun Sonbahar 2017.(ss.83.102)

ÖZDEMİR, Biltekin, *Osmanlı Devleti Dış Borçları (1854-1954 Döneminde Yüzyıl Süren Boyunduruk)*, Ankara Ticaret Odası Yayını, Ankara 2009.

Türkiye İstatistik Kurumu, <http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>.